SONOPANT DANDEKAR ARTS, V.S. APTE COMMERCE
AND M.H. MEHTA SCIENCE COLLEGE, PALGHAR

Department of Philosophy

PROJECT REPORT

TYBA - Philosophy

Academic Year 2022-2023

Prepared by
Department of Philosophy
Sonopant Dandekar Arts, V.S. Apte Commerce and M.H. Mehta Science College, Palghar

INDEX

Sr. No.	Content
1	Notice for Project Submission
2	Curriculum where course (subject where project work/ field work is required)
3	List Learners with Project titles
4	Sample Projects

Date: 10 October 2022

Important Notice

(Department of Philosophy Semester- V)

Third year philosophy students are informed that philosophy paper no. 6 **(Living Ethical Issues)** is a theory paper of 80 marks out of which 20 marks are for project. It is mandatory for all students to submit project on time. Students who do not submit the project will not be awarded 20 marks and as a result such students will fail. Therefore, a list of project topics has been given below for all students. Students should write a project on any one of them and submit it to Dr. Rohit Gaikwad within ten days.

List of Project topic in Semester -V (20 Marks)

1) Freedom and thought and expression -J.S. Mill
2) The case against animal rights
3) Media ethics: fake news
4) Feminist critique of pornography
5) Privacy and censorship
6) Ethics of Organ Donation
7) Patient Doctor relationship
8) Legal ethics (Indian Context)

Dr. Kiran Save
Principal & Head of Department

PRINCIPAL
SONOPANT DANDEKAR ARTS
V. S. APTE COMMERCE &
M. H. MEHTA SCIENCE COLLEGE
PALGHAR (W.R.)
DIST. PALGHAR, PIN 401 404

Date: 29 March 2023

Important Notice

(Department of Philosophy Semester- VI)

Third year philosophy students are informed that philosophy paper no. 6 `(Living Ethical Issues)` is a theory paper of 80 marks out of which 20 marks are for project. It is mandatory for all students to submit project on time. Students who do not submit the project will not be awarded 20 marks and as a result such students will fail. Therefore, a list of project topics has been given below for all students. Students should write a project on any one of them and submit it to Dr. Rohit Gaikwad within ten days.

List of Project topic in Semester VI (20 Marks)

1) Social ecology
2) Ethics of nuclear war
3) Affirmative action (reservations)in the Indian context
4) Does Nature have intrinsic value?
5) Ethical issues concerning climate change (global warming)
6) CSR-Any case study (Indian context)
7) Significant and impact of environmental movement /activism
8) Green technology for sustainable development

Dr. Kiran Save
Principal & Head of
Department

PRINCIPAL
SONOPANT DANDEKAR ARTS
V. S. APTE COMMERCE &
M. H. MEHTA SCIENCE COLLEGE
PALGHAR (W R)
DIST. PALGHAR, PIN 401 404

TYBA Philosophy (2018-19)
Course Tile: Living Ethical Issues
Paper No. 6
Credits: 04
No. of Lectures: 45
Total Marks: 100

The overall objectives of the course are as follows:

1. To reflect on real world ethical questions and the issues they raise, and to discuss those issues in an informed way.
2. To demonstrate an ability to recognize, articulate, and apply ethical principles in various academic, professional, social, or personal contexts

Semester 5 (UAPHI-503)

Unit I: Bioethical Issues - I (12 lectures)

Abortion: the abortion debate: is the foetus a person? Arguments from pro-choice (abortionists) versus pro-life (anti-abortionists) arguments. Euthanasia: the moral issue: conflict between duty to prolong life versus duty to relieve pain; forms of euthanasia: voluntary/non-voluntary and active/passive; moral and legal justification of euthanasia: pros and cons. Surrogate motherhood: empowerment or exploitation; redefining the notion of 'mother' – genetic, biological and social; advantages and critique of surrogate arrangements.

Unit II: Bioethical Issues - II (11 lectures)

Ethical issues in experimentation on human subjects: the principles of respect for autonomy of persons, beneficence and justice. Moral status of animals: views of Peter Singer and Tom Reagan. Ethics of human cloning: what is human cloning?; issues that make human cloning attractive; ethical dangers involved in human cloning.

Unit III: Professional Ethics (11 lectures)

Medical ethics: informed consent and confidentiality. Journalistic ethics: truthfulness and objectivity. Advertising ethics:

Unit IV: Contemporary Debates - 1 (11 lectures)

Pornography and censorship: arguments for and against pornography; is censorship of pornographic material justified? Homosexuality: arguments for and against homosexuality; is State interference in individuals' sexual preferences justified? Sexual harassment: what counts as sexual harassment?

Semester End Exam Paper Pattern [80 marks]

1. There shall be four compulsory questions.
2. The four questions shall correspond to the four units.
3. All questions shall contain internal choice.
4. Each question shall carry a maximum of 20 marks.

Project Based Component [20 marks]

List of titles for semester 5 project:

1. Freedom of thought and expression – J S Mill
2. The case against animal rights
3. Media ethics: fake news
4. Feminist critique of pornography
5. Privacy and censorship
6. Ethics of organ donation
7. Patient doctor relationship
8. Legal ethics (Indian context)

Project Guidelines:

1. Students will select a project title from the list of topics for the semester specified in the course and indicate the same to the faculty member.
2. The list of students along with the topics chosen will be displayed by the College in the beginning of the Semester
3. Students can begin to work on their project only after the faculty member has approved the topic.
4. Each student will meet with the faculty to discuss the outline of his/her topic and discuss the list of relevant reading materials to be referred.
5. The student will write the project under the guidance of only the faculty member in charge of the course
6. Students will submit their research project as per guidelines specified by the faculty member.
7. The project must be submitted by the student to the college before appearing for the University examination

Reference list recommended for the course:

-------- Tom Beauchamp and LeRoy Walters (ed.) *Contemporary Issues in Bioethics* 5th edn.
-------- R.G. Frey and C.H. Wellman (ed.) *A Companion to Applied Ethics*.
-------- Deborah Bowman, John Spicer, Rehana Iqbal, *Informed Consent*
-------- Tom Beauchamp and James Childress. *Principles of Biomedical Ethics*.
-------- R.F. Smith. *Ethics in Journalism* 6th edn. (Blackwell, 2008)
-------- Margaret Crouch, *Thinking About Sexual Harassment: A Guide for the Perplexed*
-------- Vincent Barry (ed.) *Applying Ethics* 2nd edn.
-------- Hugh LaFollette (ed.) *Ethics in Practice: An Anthology*.
-------- David Linton. "Why is Pornography Offensive?"
-------- Louis Pojman, *Philosophy: The Quest for Truth* (see section 'Philosophy in Action')
-------- Tamara Roleff (ed.) *Biomedical Ethics*
-------- Andrew Cohen and C H Wellman, *Contemporary Debates in Applied Ethics*
-------- Jon Nuttal, *Moral Questions: An Introduction to Ethics*
-------- Manuel Velasquez and Cynthia Rostankowski (ed.) *Ethics: Theory and Practice*
-------- Nussbaum, M. & Sunstein, C. (ed.) *Clones and Clones*. Part III.
-------- Andrea Dworkin, *Pornography: Men Possessing Women*
--------- Catherine Mackinnon "Sexuality, Pornography, and Method: 'Pleasure Under Patriarchy'", *Ethics* 99: 314–346 (1989)

Semester 6 (UAPHI 603)

Unit I: Environmental ethics (12 lectures)

Land ethics with special reference to Aldo Leopold. Shallow and deep ecology models of sustainable development: Arne Naess. The claims of ecofeminism: is it an environmental ethic?

Unit II: Religious attitudes towards the environment (11 lectures)

Vedic-Hindu perspective on the environment: reverence and sanctity of nature? Judeo-Christian attitude towards the environment: dominion or stewardship? Buddhist view on environmental ethics.

Unit III: Corporate ethics (11 lectures)

Business ethics: can there be ethics in business? Models of business ethics. Do business corporate houses have social responsibility: arguments for and against CSR. Affirmative action: arguments for and against affirmative action

Unit IV: Contemporary Debates – 2 (11 lectures)

Hunger and poverty: Peter Singer. The case against assisting the poor: Garrett Hardin. Do we have obligations to future (human and non-human) generations?

Semester End Exam Paper Pattern [80 marks]

1. There shall be four compulsory questions.
2. The four questions shall correspond to the four units.
3. All questions shall contain internal choice.
4. Each question shall carry a maximum of 20 marks.

Project Based Component [20 marks]

List of titles for semester 6 project

1. Social ecology
2. Ethics of nuclear war
3. Affirmative action (reservations) in the Indian context
4. Does Nature have intrinsic value?
5. Ethical issues concerning climate change (global warming)
6. CSR – Any case study (Indian context)
7. Significance and impact of environmental movements/activism
8. Green technologies for sustainable development.

Project Guidelines:

1. Students will select a project title from the list of topics for the semester specified in the course and indicate the same to the faculty member.
2. The list of students along with the topics chosen will be displayed by the College in the beginning of the Semester

3. Students can begin to work on their project only after the faculty member has approved the topic.
4. Each student will meet with the faculty to discuss the outline of his/her topic and discuss the list of relevant reading materials to be referred.
5. The student will write the project under the guidance of only the faculty member in charge of the course
6. Students will submit their research project as per guidelines specified by the faculty member.
7. The project must be submitted by the student to the college before appearing for the University examination

Reading list (selected) recommended for project based work:

-------- R.G. Frey and C.H. Wellman (ed.) *A Companion to Applied Ethics*.
-------- Tom Beauchamp and James Childress. *Principles of Biomedical Ethics*.
-------- Dale Jamieson (ed.) *A Companion to Environmental Philosophy*
-------- Michael Zimmerman (ed.) *Environmental Philosophy*
-------- Peter Singer, *Practical Ethics*
-------- O.P. Dwivedi (ed.) *World Religions and the Environment*
-------- Christopher K. Chappell and Mary E. Tucker (ed.) *Hinduism and Ecology*
-------- Christopher Framarin "Hinduism and Environmental Ethics: An Analysis and Defense of Basic Assumption" in *Asian Philosophy* Vol. 22 No. 1 (2012)
-------- Louis Pojman (ed.) *Environmental Ethics: Readings in Theory and Application*.
-------- R.F. Smith. *Ethics in Journalism* 6th edn. (Blackwell, 2008)
-------- Nicholas Bunnin (ed.) *The Blackwell Companion to Philosophy*, see "Business Ethics"
-------- Vincent Barry (ed.) *Applying Ethics* 2nd edn.
-------- Hugh LaFollette (ed.) *Ethics in Practice: An Anthology*.
-------- Louis Pojman, *Philosophy: The Quest for Truth* (see section 'Philosophy in Action')
-------- Andrew Cohen and C H Wellman, *Contemporary Debates in Applied Ethics*
-------- Jon Nuttal, Moral Questions: *An Introduction to Ethics*
-------- Manuel Velasquez and Cynthia Rostankowski (ed.) *Ethics: Theory and Practice*
-------- Andrew Kernohan, *Environmental Ethics: An Interactive Introduction*

****

Sonopant Dandekar Shikshan Mandali's
Sonopant Dandekar Arts, V.S. Apte Commerce and M.H. Mehta Science College, Palghar.

2022-23

Department of Philosophy **Class: TYBA**

Paper Name & Number: Living Ethical Issues -VI **Semester: VI**

List of students summited projects

Sr. No.	Roll. No.	Students Name	Project Name	Signature
01	604	DHANGAONKAR TRUPTI SOMNATH	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
02	607	IBHAD SHITAL PRABHAKAR	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
03	612	SHAIKH AMAN SALIM	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
04	616	VADHAN HIMALI NAVSHA	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
05	617	MEHER HARSH BABURAV	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
06	618	DHAPSHI ARTI GANESH	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
07	619	KUDU VEDIKA VILAS	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
08	621	PATIL SAKSHI SUNIL	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
09	625	THAKUR RUCHITA DEVANAND	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
10	627	GAWAD JUILY BABALU	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
11	628	UMTOL NANDINI BHALACHANDRA	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
12	632	DALVI VAIBHAV LAXMAN	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
13	638	LONBAL SAMIR DANIS	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	

14	640	JAGTAP RUTUJA SUDAM	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
15	641	LADE PRACHI JAYWANT	पर्यावरणीय हालचाली क्रियाशीलतेचे महत्व आणि प्रभाव	
16	663	THAKUR MANTHAN KISAN	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
17	683	JOSHI AMBALAL MOHANLAL	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
18	687	PANDEY SUDHA PRABHUNATH	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
19	718	PARHAD PRAMILA NARESH	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
20	725	ZARAPKAR CHHAYESH VISHWESH	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
21	737	PATIL MANASI PRAMOD	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
22	745	PRASAD ANURAG GULABCHAND	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	AB
23	752	GHARAT PRAJVAL CHANDRAKANT	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
24	753	KANHAT ASHISH VILAS	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
25	757	ROY ANITA DIPKUMAR	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
26	758	SINGH ARTI MADHAV	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	
27	50002	BOMBADI KAILAS ANANT	सामाजिक पर्यावरणशास्त्र	

Dr. Rohit Gaikwad
Assistant Professor
Department of Philosophy

Date: 2022

EXPERIMENT : No. Page No. Date

विद्यार्थ्यांचे नाव :- साक्षी सुनिल पाटील

वर्ग :- TYBA सत्र : V

हजेरी क्र. :- 621

विषय :- PHILOSOPHY-6

प्रकल्प :- प्राण्यांच्या हक्कांविरुद्ध केस.

मार्गदर्शक :- प्रा. श्री. रोहित गायकवाड सर

शैक्षणिक वर्ष :- 2022-2023

18/20

Teacher's Sign. :

EXPERIMENT : No. Page No. Date

अनुक्रमणिका

अ.क्र	मुद्दे	पृष्ठ क्र.
	प्रस्तावना	1
	उद्दिष्टे	3
	प्राण्याचे हक्क	5
	प्राणी हक्क कार्यकर्त्यांनी मिळविलेले यश	7
	पाळीव प्राणी व हक्क	9
	प्राण्यांच्या केस विषयक हक्क	11
	प्राण्यांचा अधिकार	13
	प्राण्यांचे सामाजिक जीवन	14
	प्राण्यांचे व मांजरीचे हक्क	15
	संदर्भसूची	17

Sundaram

Teacher's Sign. :

EXPERIMENT : No. Page No. 1 Date

प्रस्तावना

सर्व प्रकारच्या पशु पक्षांचे संरक्षण आणि संवर्धन करणे ही ~~मु~~ मनुष्याची नैतिक जबाबदारी आहे. असे मत व्यक्त केले जाते. मानवाने प्राण्यांवर दयाळू पणे वागावे. या बाबत भवतेकाची सहमती असली तरी वस्तु स्थिती ~~त~~ तशी नाहि असे दिसुन येते. पिटर सिंगर यांच्या मतानुसार आपण प्राण्यांना दयाळूपणे वागवले पाहिजेत. परंतु काहि. त्या पलिकडे जाऊन मनुष्य आणि मानवेत्तर प्राणी या दोघांना आपण समान हक्क दिले पाहिजे. पिटर सिंगर यांच्या दृष्टिकोणामध्ये प्राण्यांना सुद्धा मनुष्य प्रमाणे हक्क दिले पाहिजेत म्हणजेच प्राण्यांना हक्क देऊ शकतात. आणि ते हक्क त्यांना दिले गेले पाहिजे.

प्राण्यावरील प्रयोग व संशोधन समर्थनीय मानायचे आणखी एक कारण आहे. प्राण्यांवर प्रयोग नाहि केले पाहिजे. त्यांना पण जगायचा हक्क आहे. प्राण्यांमुळे आपल्याला दुध मिळले जाते. म्हणुन प्राण्यांना हक्क मिळाले पाहिजे जगण्याचे आणि प्राण्यांना मारल्यास मारले तर त्या व्यक्तिवर केस होऊ शकते. प्राणी हे नैसर्गिक संपत्तीचे एक घटक आहे. प्राण्यांमुळे आपल्याला तांदुळ, शेतीसाठि खुप मदत मिळते. प्राण्यां पण जगण्याचा हक्क आहेत. जस मानवाला आहे. प्राण्यांना मारुन टाकले तर त्या व्यक्तिवर केस पण होऊ शकते. त्याच्यावर मानसे केस पण करु शकतात दुसरे देशात प्राण्यांवर प्रयोग करण्यात येत असते त्या प्राण्यांवर प्रयोग करुन कार्य करतात. त्याच प्राण्यांवर प्रेम करा त्यांना हक्क मिळवुन द्या. वन्य प्रजातिमधील प्रत्येक प्राण्याचा हक्क आहे. त्याच्या स्वतःच नैसर्गिक वातावरणीय हवाई किंवा स्वातंत्र्यात राहा रखाण्य

Teacher's Sign. :

EXPERIMENT : No.

Date

प्राण्याचा मृत्यू आवश्यक असल्यास ते त्वरित वेदनारहित आणि त्रास देऊ नये. कोणत्याही प्राण्यांवर अत्याचार किंवा क्रूर कृत्य केले जाणार नाहि. मानवाच्या मूलभूत गरजेतून त्याचा प्राण्याशी संबंध आला असावा व ही मूलभूत गरज म्हणजे अन्न होय.

Sundaram

Teacher's Sign. :

EXPERIMENT : No. उद्दिष्टे

मनुष्याने साथीदार म्हणून निवडलेल्या प्रत्येक प्राण्याला त्याचा हक्क आहे.

2] की त्याच्या आयुष्याचा कालावधी त्याच्या नैसर्गिक दिर्घा-युष्यानुसार आहे.

3] जनावराचा त्याग करणे ही एक क्रूर आणि निकृष्ट कृत्य आहे.

4] सर्व कार्यरत प्राण्यांना अ. चे अधिकार आहेत. प्राण्यांच्या प्रयोग ज्यामध्ये शारिरीक त्रास होतो किंवा मानसशास्त्र हे प्राण्यांच्या हक्काशी विसंगत आहे. मग ते असो. वैद्यकीय वैज्ञानिक व्यावसायिक किंवा इतर कोणतेही प्रयोग.

5] मनुष्याच्या करमणुकीसाठी कोणत्याहि प्राण्याचे शोषण होणार नाहि.

6] प्राण्यांची प्रदर्शनि आणि त्याचा वापर दर्शविणारा शो पशूच्या सन्मानास अनुकूल नाहि.

7] प्राण्याचा अनावश्यक मृत्यूचा समावेश असणारी कोणतीहि कृती म्हणजे बायोसाइड म्हणजेच जीवनाविरुद्धचा गुन्हा होय.

8] कोणतीहि कृती ज्यात मोठ्या संख्येने प्राण्यांच्या मृत्यू होतो, पखाल्या मेलेल्या प्राण्यांशी आदराने वागले पाहिजे.

9] जिवंत प्राणि बळी पडणार हिंसक देखावे असणे आवश्यक आहे.

Teacher's Sign. :

EXPERIMENT : No. Page No. 4 Date

आवश्यक आहे.

10) प्राण्यांच्या हक्का विरुद्ध हत्येचा निषेध करा. प्राण्यांच्या संरक्षणासाठी आणि संरक्षणासाठी असलेल्या प्राण्यांचे प्रतिनिधित्व शासन स्तरावर करणे आवश्यक आहे.

11) प्राण्यांच्या अधिकाराचे संरक्षण कायद्याद्वारे तसेच मानवी हक्कांनी केले.

प्राण्यांचे हक्क :-

आपण कधी विचार केला आहे का? प्राण्यांना हक्क आहेत. आम्ही केवळ आपल्या मित्रांच्या मांजरींचाच नव्हे तर पृथ्वीवरील सर्व प्राण्यांचा संदर्भ घेत आहोत. सर्वांकडे मान्यता प्राप्त अधिकारांची मालिका आहे. आणि यात समाविष्ट आहे. प्रत्येक प्राण्याला अधिकार आहेत. हे विचारात घेऊन. या अधिकाराकडे दुर्लक्ष आणि दुर्लक्ष होता. मनुष्याने त्यांच्याविरुद्ध केलेले गुन्हे घडवून आणण्यास पुरस्कार दिला आहे. पुढे चालत आहे. मनुष्याने प्राण्यांबद्दल केलेला आदर हा माणसाच्या रकमेंबद्दल असलेल्या आदराशी जोडलेला आहे. शिक्षण म्हणजे लहानपणा पासूनच शिकवण पाळणे समजणे, आदर करणे आणि जनावरांवर प्रेम करणे होय. सर्व प्राणी जन्माप्रमाणेच जन्माला येतात. आणि अस्तित्वाचे समान अधिकार आहेत

1] प्रत्येक प्राण्याचा आदर करण्याचा अधिकार आहे. प्राणी प्राणी म्हणून माणूस दावा करू शकत नाही. इतर प्राण्यांचा नाश करण्यासाठी किंवा त्यांचे उल्लंघन करून त्यांचे शोषण करण्यास अधिकार बरोबर आपणास आपले ज्ञान सेवेत ठेवण्याचे बंधन आहे.

2] मनुष्याच्या ~~मदत~~ काळजी आणि संरक्षणाचा सर्व प्राण्यांना अधिकार आहे.

3] कोणत्याही प्राण्यावर अत्याचार किंवा क्रूर कृत्य केले जाणार नाही.

EXPERIMENT : No.

परख्याच्या प्राण्याचा मृत्यू आवश्यकता असल्यास ते त्वरित, वेदनारहित आणि त्रास देऊ नये. वन्य प्रजाती मधील प्रत्येक प्राण्याचा हक्क आहे. त्याच्या स्वत:च्या नैसर्गिक वातावरणीय हवाई किंवा स्वातंत्र्यता रहा पारंपारिकपणे जगणाऱ्या कोणत्याहि प्रजातीचा कोणताहि प्राणी माणसाच्या वातावरणात त्याच्या वेगवान राहण्याच्या आणि वाढण्याचा हक्क आहे. त्याच्या प्रजातीच्या वैशिष्ट्यपुर्ण जीवन आणि स्वातंत्र्याच्या परिस्थिती.

प्राणी हक्क कार्यकर्त्यांनी मिळविलेले यश

अलिकडच्या दशकात प्राणी कल्याणात काही प्रगती आली आहे. कोनराड लोरेन्झ सारखे वर्तणूक वैज्ञानिक त्यांच्या शबाडी गुसचे अ. व जेन गुडॉल त्यांच्या चिंपा इत्यादींसह, ब्रिटिश कोंबडी संशोधन निकोल आणि उतर बव्यान जणांनी प्राण्यांच्या बुद्धिमत्तेमुळे आणि वागण्याने आम्हाला आश्चर्यचकित केले. आणि आपला दृष्टिकोन बदलला.

प्राणी कल्याणकारी संस्था आणि कार्यकर्त्यांच्या कार्याद्वारे लोकांना फार शेती, कत्तलखान्याची परिस्थिती कोंबडी शेतात घालवलेल्या नर पिलांची हत्या, किंवा वन्य प्राण्यांच्या लेदर्या सापळ्यामधील क्रौर्य यांची जाणिव करून देण्यात आली आहे. अशी कायदेशीर सुधारणा ऐच्छिक बदल जसे येतीच्या मुक्त श्रेणी अंडी मध्ये कोंबडीची कोंबडी व कोंबड्याचे संयुक्त संगोपन किंवा फुरस प्रमाणे सामाजिक व्यथा असे तथापि अद्याप पशुपालक संपूर्ण युरोपमध्ये नेले जातात. अमेरिकन प्राणी हक्कांचा कार्यकर्ता हेनरी स्पीरा ससाच्या पीडाकेर लक्ष वेधण्यासाठी मोठ्या दृढतेसह 1970 वर्षात यशस्वी झाले. कोणतीही कृती ज्यात मोठ्या संख्येने प्राण्यांचा मृत्यू होतो. अन्नासाठी वाढविलेले प्राणी पाहिजे. त्यांचे पालन पोषण, निवास वाहतूक आणि कत्तल करा. स्वातंत्र्याचा कोणताही तोटा अगदी शैक्षणिक उद्देशानिदेखील या अधिकाराच्या विरुद्ध आहे. मनुष्याने प्राण्याबद्दल केलेला आदर हा माणसाच्या एकमेकांबद्दल आदराशी जोडलेला आहे. वन्य प्रजातीमधील प्रत्येक प्राण्याचा हक्क आहे. त्यांच्या स्वतःच्या नैसर्गिक वातावरणात स्वातंत्र्य आहे. प्राणी कल्याण म्हणजे प्राण्यांना त्यांच्या

प्रजातीसाठी योग्य असे जीवन जगण्यास सक्षम बनविले.
आणि यामुळे त्यांना त्रास अनावश्यक भीती किंवा
कायमचे नुकसान होत.

EXPERIMENT : No.

पाळीव प्राणी व हक्क

पृष्ठवंश असणाऱ्या प्राण्यांना पृष्ठवंशी म्हणतात. पृष्ठवंश मणक्यानी बनलेला असून पाठीच्या बाजूला असतो. म्हणून त्याला पाठीचा कणा असेहि म्हणतात प्राणी सृष्टीच्या, रज्जुमान संघाचा तो एक उपसंघ आहे. या उपसंघातील प्राण्यांच्या पृष्ठरज्जूचे रुपांतर पृष्ठवंशात आलेले असते. त्यामुळे शरीराला आधार मिळतो. या उपसंघात सु. ५४,००० जाती असून पेट्रोमायझानपासून मनुष्यासह सर्व प्राण्यांचा समावेश त्यात होतो. पृष्ठवंशी प्राण्यांची काहि ठळक वैशिष्ट्ये पुढीलप्रमाणे आहेत. या प्राण्याचे शीर्ष पुर्ण विकसित झालेले असते. मेंदू कवटीत सुरक्षित असतो. मेंदूच्या खालच्या भागातून पृष्ठवंशामधून गेलेल्या मज्जारज्जू असतो. पृथ्वीवरील एकूण सर्व प्राण्यांच्या जातीपैकी ५% प्राणी.

योग्य असे गुणधर्म शोधून फक्त असेच प्राणी पाळायचे याला काहि मर्यादा आहेत. एकदा पिळानपिढ्या एक प्राणी जाती पाळावयास प्रारंभ केला म्हणजे त्याचा आकार लहान होतो. रंग बदलतो. शरीरातील मेदांचे प्रमाण वाढते. स्नायू कमकुवत होतात. हाडे ठिसूळ होतात. गुरांवर हक्क सांगण्यास येणाऱ्या गुराच्या मालकावर कोर्टात खटला दाखल केला जातो. कोर्टाच्या आदेशानुसार संबंधित गुरांवर शिक्का मारून व चारापाणी परिवहन शुल्क कोंडवाड्यात ठेवल्याचे भाडे वसूल करून गुराची मुक्तता केली जाते. ~~हत्ती~~ सारख्या वन्यप्राण्यांना केंद्रीय वन्यजीवन प्राणि कायद्यानुसार शहरात आणण्यास बंदी आहे. असे प्राणि बेकायदेशीरपणे आणल्यास ठाणे येथील बारवर्गांच्या परिसरातील कोंडवाड्यात त्या प्राण्यांची रवानगी केली जाते

Teacher's Sign. :

Sundaram

प्राण्यांच्या मालकावर विनापरवानगि पाणी आणणे प्राण्याची औषध अवैध वाहतूक आणि प्राण्याचे हाल केल्याचा गुन्हा दाखल केला जातो.

EXPERIMENT : No.

प्राणी केस विषयक हक्क

प्राणी म्हणजे अन्न मिळविणे व उत्सर्जन करण्यासाठी हालचाल करू शकणारे बहुपेशीय सजीव होत. सजीव स्वत:ची वाढ करण्याची आणि स्वत:चे संरक्षण करण्याची धडपड करतात आणि हेच त्यांच्या जिवंतपणाचे गमक आहे. प्रत्येक जीव आपल्यापासून दुसरा जीव उत्पन्न करतो. हे सुद्धा जिवंतपणाचे लक्षण आहे. प्रत्येक सजीवाला आपल्या दैनंदिन क्रिया करण्यासाठी अन्न मिळवावे लागते. अन्न ग्रहण करणे आणि ग्रहण केलेल्या अन्नातून आवश्यक गोष्टी निघून गेल्यावर त्याज्यात द्रव्ये राखून देणे ही पण सजीव असल्याची ओळख आहे.

भारतात वाघ हा संरक्षित प्राणी असून त्याची शिकार करणे हा दंडनीय अपराध आहे. भारतात प्राचीन काळापासून वाघाची शिकार होत आहे. लंपी आजार माणसाला होत नाही. तसेच प्राण्यापासून मिळणाऱ्या दुधातून हा संक्रमित होत नाही. लंपी हा एक त्वचारोग आहे. आणि तो प्राण्यामध्ये आढळतो. तो रक्तपिपासू कीटकाद्वारे पसरतो.

भारतात सुरुवातीला वन्य पक्षी व प्राणी संरक्षण कायदा 1912 नुसार कारवाई होत होती. पाळीव प्राण्यांच्या बाबत असलेल्या कायद्यानुसार अतिशय कमी शिक्षा आणि दंडाची तरतूद आहे. प्राण्यांना क्रूरतेने वागवण्यास प्रतिबंध करण्याबाबत अधिनियम 1960 नुसार पाळीव प्राण्यांना जीवे मारणे, छळ करणे यासाठी केवळ 3 महिने शिक्षा आणि 50 रुपये दंडाची तरतूद आहे. पण प्राण्यांवर होणाऱ्या अत्याचाराबाबत कायद्यात कठोर ~~तरतूद~~ तरतुद नसल्याचे प्राणी मित्रांचे म्हणणे आहे. प्राण्यांची शिकार किंवा छळवणुकीबाबत अभ्यास करणारे आणि लढा देणारे वकील

Teacher's Sign. :

Sundaram

EXPERIMENT : No.

बसवराज होसगौडर सांगतात. की माणसावर होणाऱ्या छळाची दखल घेतली.

प्राण्यांचा अधिकार

सर्व प्राणी जन्मापासूनच जन्माला येतात आणि अस्तित्वात समान अधिकार आहेत.

अनुच्छेद . २

अ) प्रत्येक प्राण्याचा आदर करण्याचा अधिकार आहे.

ब) प्राणी . प्राणी म्हणून माणूस दावा करू शकत नाही. इतर प्राण्यांचा नाश करण्यासाठी किंवा त्यांचे उल्लंघन करून त्यांचे शोषण करण्याचा अधिकार बरोबर आपणास आपले ज्ञान सेवेत ठेवण्याचे बंधन आहे. मनुष्याच्या पहिल्या . काळजी आणि संरक्षणाचा सर्व प्राण्यांना अधिकार आहे.

अनुच्छेद . ३

अ) कोणत्याही प्राण्यांवर अत्याचार किंवा क्रूर कृत्य केले जाणार

ब) एखाद्या प्राण्याचा मृत्यु आवश्यक असल्यास ते त्वरित वेदना-रहित आणि त्रास देऊ नये.

वन्य प्रजातीमधील प्रत्येक प्राण्याचा हक्क आहे. त्याच्या स्वतः नैसर्गिक वातावरणीय हवाई किंवा स्वातंत्र्यात रहा. स्वातंत्र्याच्या कोणत्या तोटा, अगदी शैक्षणिक उद्देशाने देखील या अधिकाराच्या विरुद्ध आहे. पारंपारिकपणे जगणाऱ्या कोणत्याही प्रजातीचा कोणताही प्राणी ~~माणसाच्या~~ वातावरणात त्याला वेगवान राहण्याचा आणि वाढण्याचा हक्क आहे. त्याच्या प्रजातीच्या वैशिष्ट्यपूर्ण जीवन आणि स्वातंत्र्याच्या परिस्थिती मानवी मजबानी लादलेल्या लय किंवा म्हणजेच्या अर्थमध्ये कोणतीही बदल करणे योग्य म्हणण्याच्या विरोधात आहे.

Sundaram

प्राण्यांचे सामाजिक जिवन

प्राण्यांचे सामाजिक जीवन बहुतांशी त्यांच्या संदेशवहन पद्धतीवर अवलंबून आहे. या जीवनात संदेश देणारा व संदेश घेणारा तसेच संदेशाचे संकेत व त्यावरील प्रतिसाद यास विशेष महत्त्व आहे. हे संकेत अंगास्थिती चेहऱ्यावरचे हावभाव निरनिराळे ध्वनी किंवा शरीराच्या स्पर्श या प्रकारची दिले जातात. संदेशवहनात तीन भाग पडतात.

काही विशिष्ट संकेताने वा परिस्थितीने पुष्कळ प्राणी समूहाने राहताना दिसतात. पण ते सामाजिक जीवन नव्हे परिस्थिती निवळल्यावर हे समूहही नाहीसे होतात. व घटक प्राणी वेगवेगळे हिंडू लागतात. याउलट सामाजिक जीवन जगणारे प्राणी भिन्न भिन्न परिस्थितीतही एकमेकांशी संबंध ठेवून राहतात. व आपले समूह कायम ठेवतात. काही प्राण्यांच्या जीवनात निरनिराळ्या परिस्थितीत तेच प्राणी निरनिराळे सामाजिक जीवन जगतो. उदा., अमेरिकन रॉबिन हा पक्षी शरद ऋतूत स्थलांतर करण्याच्या वेळी मोठ्या थव्यात राहतो. या थव्यात राहतो. या थव्यात पुष्कळ नर आणि माद्या असतात. हे सर्व पक्षी एकमेकांशी भांडतात व आपल्या स्वतः पुरते क्षेत्र निवडून त्यात मादीबरोबर राहून प्रजोत्पादन करतात. प्राण्यांच्या सामाजिक जीवनात अंतराजातीय व अंतर्जातीय सहजीवनही असू शकते. अंतराजातीय जीवनात जर एका जातीचे दुसऱ्या जातीवर काही दडपण नसेल तर त्यांच्या सहजीवनावर काही परिणाम होत नाही. पण जर दोन जातीत संबंध सहजीवी सहभोजी परस्परावलंबी परस्परावलंबी किंवा जीवोपजीवी असू शकतात.

प्राण्यांचे निरनिराळ्या जातीचे परिस्थिती वैज्ञानिक समूह परिस्थिती विज्ञान सामाजिक जीवनात एकमेकांवर अवलंबून असतात.

EXPERIMENT : No.

प्राण्यांचे व मांजरीचे हक्क

प्राण्याचे हक्क ? लोअर ऑस्ट्रेलिया मधील राज्य निवडणुकीनंतर एक पी ओ लोअर ऑस्ट्रेलियाने आपल्या कल्याच्या बैठकीत आपली प्राथमिकता परिभाषित केली आहे. सुरक्षा आरोग्य, प्राणी कल्याण, नवीन एक पी ओ वॅन्डार गारफ्रा33 गामधुसल्याचा अजेंडा एक आता पशु कल्याण आहे माघार घेतल्यानंतर दोन दिवसानंतर राज्य परिषदेने एका प्रतिद्वंद्वी पत्रकात अशी मागणी केली. "ऑरर फ्रॉग शाश्वत असणे. आवश्यक आहे. प्रसंगी एक्सपानपुष्पकसल्या" काढून टाकणे. म्हणजेच मारणे तात्पुरते सुरक्षित क्रिशकोर्टनली परवानगी देण्याच्या निर्णयाने व्ही व्ही पी काउंटी कौन्सिल स्पष्ट प्रेरक कोपची घोषणा होती. जी त्याच्या पक्षपी ० सहकार्याच्या दृष्टीने अधिक दूर जाऊ शकत नव्हती. ओरस्चे संरक्षण करणे म्हणजे प्राण्याबद्दल गैरसमज असलेले प्रेम.

प्रामुख्याने मांजर आणि कुत्र्याचे उल्लेख आहे. वन्य प्राण्याकडून होणारी स्पर्धा किंवा शिकारी व मच्छीमारांचा आनंद घेण्याविषयीच्या आर्थिक हितसंबंधा बद्दल वास्तविक किंवा वास्तविक जिथे तो आहे. तेथेच तो थांबतो. पायथागोरसपासून ते गॅलीलिओ गॅलीली. रेने डेसकोर्ट जीन जॅक्स रुसो, इमॅन्युएल कान्ट आणि आर्थर शोपेनहॉवर पर्यंत मानवी इतिहासामध्ये अशी प्रतिबिंबे आहेत. की प्राण्यांवर कोणाने वागू नये माणसे निसर्गाचा भाग आहेत. प्राणि हक्क म्हणजे प्राण्यांना त्यांच्या प्रजातीसाठी योग्य असे जिवन जगण्यास सक्षम बनविणे. आणि त्यामुळे त्यांना त्रास, अनावश्यक भीती किंवा कायमचे नुकसान होत नाही. औद्योगिकीकरण आणि शेती व पशुधन यांत्रिकीकरणामुळे प्राण्याचे शोषण मोठ्या प्रमाणात वाढले आहे.

Teacher's Sign. :

EXPERIMENT : No.

पक्सपनयुपमपक्स हा उत्वंडमधील पहिला प्राणी संरक्षण कायदा होता. विसाव्या शतकात जनावरे मांस, दूध आणि अंडी यांचे उच्च आणि उच्च पातळीवर वाढवले गेले.

EXPERIMENT : No.

संदर्भसूची

* प्रा. श्री. रोहित गायकवाड सर यांचे मार्गदर्शन मिळाले.

* गुगल वरून माहिती गोळा केली.

Teacher's Sign. :

सोनोपंत दांडेकर महाविद्यालय पालघर

विद्यार्थी :- ऋतुजा सुदाम जगताप

वर्ग :- TYBA सत्र : V

हजेरी क्रमांक :- 640

विषय :- philosophy - 6

प्रकल्पाचे नाव :- विचार आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य

प्राध्यापक :- रोहित गायकवाड सर

शैक्षणिक वर्ष :- 2022 - 2023

18/20

अ. क्र	पाठाचे नाव	पृष्ठ क्र
1)	प्रस्तावना	1)
2)	उद्दिष्ट्ये	2)
3)	महत्त्व	3)
4)	अभिव्यक्ती प्रताधिकार आणि बौद्धिक संपदा यांचा परस्पर संबंध	4)
5)	ऐतिहासिक ~~व~~ राजकिय न्यायीक सांस्कृतीक व वैचारिक दृष्टीकोन	5)
6)	अभिव्यक्ती आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य म्हणजे काय	6)
7)	घटनात्मक न्यायसंस्थेचे अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचा संबंधाने निर्णय आणि निवाडे	7)
8)	सारांश	8)
9)	~~निष्कर्ष~~	9)
10)	संदर्भसुची	10)

FOR EDUCATIONAL USE

प्रस्तावना :

इतर सजीवांप्रमाणे किंबहुना इतर सजीवांपेक्षा अधिक चांगल्या रितीने अभिव्यक्ती ही मनुष्य प्राण्याची नैसर्गीक गरज अथवा प्रेरणा आहे. जगात लोकशाही आणि स्वातंत्र्य बळकट करण्याकरिता झालेल्या विविध चळवळीमुळे, तसेच बौद्धीक व न्यायीक चिकित्सांमुळे अभिव्यक्तिस्वातंत्र्यास मुलभूत स्वातंत्र्याचा दर्जा दिला गेला आहे. तसेच, या स्वातंत्र्याच्या व्याख्येच्या कक्षा अधिका-अधीक विस्तारित ठेवण्यासाठी करावयाच्या प्रयत्नांचे महत्त्व भारतातच नव्हे तर जागतीक स्तरावर मान्य केले गेले आहे स्वातंत्र्य स्वातंत्र्य हा जन्मसिद्ध अधिकार असल्याचे कितीही गुणगान केले तरी इतर मुलभूत हक्कांप्रमाणेच अभीव्यक्तिस्वातंत्र्यासशुद्धा कायद्याच्या मर्यादेशी आणि सांस्कृतीक पारंपारिक वातावरणाची सामना करावयास लागतो अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याने नियमबद्ध होणाऱ्या व्यक्तीस्वातंत्र्याचा, त्याच्या विस्तारकक्षांचा हक्क-कर्तव्यांचा संकल्पना आणि संबंधीत विविध कायदे यांवर परिणाम होत असतो

अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य हा व्यक्तीगत स्वातंत्र्याप्रमाणेच लोकशाही मुल्यांवर आधारित मुलभूत मानवी अधीकार आहे. स्वतःस अभिव्यक्त करता येणे म्हणजेच अभीव्यक्ती असते स्वातंत्र्य हि स्वयंपुर्तीसाठी किमान आवश्यकता असते या अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यासाठी, स्वातंत्र्यासोबत घनिष्ठ नाते आहे.

भारतीय राज्यघटनेच्या प्रस्ताविकेत सर्व भारतीय नागरिकांना वैचारिक आणि अभिव्यक्तीच्या स्वातंत्र्य असल्याचा समावेश आहे भारतीय राज्यघटनेचा कलम १९ मध्ये या स्वातंत्र्याचा पुनरूच्चार केला आहे योगा-योग असा की मानवाधिकाराच्या वैश्विक घोषणापत्राच्याही १९ व्या क्रमांकाच्या कलमात अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचा उल्लेख आहे.

उद्दिष्ट्ये :

1) स्व - परिपूर्ती प्राप्त / साध्य करण्यास व्यक्तींना सहाय्य मिळते

2) सत्य शोधनात मदत होते

3) व्यक्तीची निर्णय प्रक्रियेत सहभाग सक्षम करते

4) स्थैर्य आणि समाज सुधारणेत समतोल साधणारा mechanism उपलब्ध करते.

5) समाजाचे सर्व घटक स्वतःच्या विश्वासांना अभिभूत करू शकतात आणि त्यांबद्दल इतरांशी मुक्तपणे संवाद साधू शकतात

महत्त्व :

शासन धर्मसंस्था आणि समाज / वेगवेगळे समाज घटक वेळोवेळी आपली सत्ता अथवा प्राजस्थानांचे निरंकुशत्व जपण्याकरिता विरोधी विचारांवर नियंत्रण मिळविण्याकरिता अथवा विरोधी विचार नामशेष करण्याकरिता अथवा तो सामान्यांपर्यंत न पोहचू देण्याच्या दृष्टीने पहिला बळी अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचा घेण्याचा प्रयत्न करतात विसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धापासून जनसंवाद माध्य-मांमध्ये जी क्रांती झाली इंटरनेट, मोबाईल या साधनांद्वारे सर्वसामान्य जनतेस सहजतेस माहितीची देवाण - घेवाण करू देऊ लागली त्यामुळे शासनप्रणाली कायद्यांचा उपयोग करून ही नवी माध्यमेसुद्धा कशी नियंत्रणाखाली येतात हे पाहू लागल्या.

चीन सारख्या बऱ्याच देशांमध्ये अजूनही अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य "लोकशाही" हे शब्दसुद्धा ईमेल - इंटरनेट मोबाईल या साधनांद्वारे प्रसारीत होऊ नये याकरिता सर्व आटापिटा केला जातो भारतासारख्या लोकशाही देशातसुद्धा मागच्या दाराने नियंत्रण मिळविण्याचा प्रयत्न करणाऱ्या कायद्यांचे वेळोवेळी मसुदे बनवले जातात असे आढळते परंतु लोक-शाहीतील जागरूक आधारस्तंभामुळे आणि न्यायसंस्थेमुळे त्यातील बहुतांश निरंकुश अंकुश लावू इच्छिणाऱ्या मुद्द्यांना आणि कायद्यांना वेगवेगळ्यास्तरावर वेळीच रोखून धरले जाते.

आभिव्यक्ती , प्रताधिकार आणि बौध्दिक संपदा यांचा परस्पर संबंध :

अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यांच्या प्रेरणेतून तयार झालेले कायदे माणसाचे व्यक्तिस्वातंत्र्य व व्यक्तिमत्व अबाधित राखतात. हे कायदे माणसाची आभिव्यक्ती तसेच त्याचे व्यक्तिगत आणि कौटुंबिक ~~अस्तुश्य~~ आयुष्य आवश्यक तितके खासगी ठेवणाऱ्या अधिकारांची जोपासना करतानाही आढळतात त्याही पलीकडे जाऊन हे कायदे व्यक्तींच्या अधिकारांची जोपासना करताना नवनिर्मितीच्या नव्या आविष्कारांना प्रोत्साहन देतात कोणत्याही माध्यमातून अभिव्यक्त होताना व्यक्तीने निर्माण केलेल्या कृतीस वकतवास प्रताधिकार आणि बौध्दिक संपदा कायद्यांचे मर्यादित संरक्षण प्राप्त होते व त्यामुळे शक्य असल्यास निर्मात्यास आर्थिकप्राप्ती होऊ शकते अथवा जाणीवपूर्वक स्वतःहुनह असे स्वतःचे लेखन तो प्रताधिकारमुक्त म्हणून जाहीर करू शकतो.

एखाद्या व्यक्तीने केलेले भाषण / लेखन / कलाकृती हे सामान्यतः त्या व्यक्तीची मालमत्ता असते ऐकणारा श्रोता तीच ऐकलेली गोष्ट जशासतशी पुनः प्रसारित करावयाची असल्यास त्या व्यक्तीच्या संमतीने करू करू शकतो पण त्याच वेळी त्या पासून प्रेरणा घेऊन केलेली नवनिर्मीती नवी निर्मीती करणाऱ्या व्यक्तीचा प्रति प्रताधिकार असतो (अर्थात येथे आधीच्या कलाकृतींची नक्कल न करण्याची काळजी कटाक्षाने घेणे आभिप्रेत असते) आधीच्या व्यक्तीच्या मांडणीशी (विचारांशी नव्हे) मुलभूत फरक असल्यास ती स्वतःची बौधिक संपत्ती म्हणुन हक्क स्पर्धा राखणे सोपे होते.

Sundaram®

ऐतिहासिक, राजकीय, न्यायिक, सांस्कृतिक व वैचारिक दृष्टीकोन :

प्रागैतिहासिक काळापासून अस्तित्वात असलेली काही तत्कालीन मूल्ये आधुनिक काळात, शांततापमपध्दतीने व्यक्त झालेल्या सत्याच्या आग्रहातून स्वीकाराई नसली तरिही प्राचीन भारतीय संस्कृतीत मानवांनी आणि राज्यकर्त्यांनी वेळोवेळी अभिव्यक्ति स्वातंत्र्याचे मूल्य परोक्ष अथवा अपरोक्षरित्या जपण्याचे प्रयत्न केल्याचे आढळून येते जैन, बौध्द आणि वैदिक, अवैदिक विचारप्रणालीतील विचारांचे आदानप्रदान बऱ्यापैकी मुक्तपणे होत असल्याचे मध्ययुगीन काळात या स्वातंत्र्यावर स्त्री स्वातंत्र्यावर, अस्पृश्यता, जातीय उतरंडी व धर्मांधतेने मर्यादा आणल्याचेही लक्षात येते. ब्रिटिशोत्तर काळापासून युरोपीय प्रागतिक लोकशाहीमूल्यांशी परिचय होऊन लागल्यानंतर विविध सामाजीक आणि राजकिय सुधारकांनी अभिव्यक्ती आणि इतर मुलभूत स्वातंत्र्ये मिळविण्याकरिता विविध चळवळी आणि संघर्ष केले याचा परिपाक म्हणुन ब्रिटिशांपासून स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर, घटना घटनाकारांनी भारतीय राज्यघटनेत इतर मुलभूत हक्कांसोबत अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या हक्काचाही समावेश केला.

Sundaram®
FOR EDUCATIONAL USE

6)

अभिव्यक्ती आणि अभिव्यक्तीस्वातंत्र्य म्हणजे काय :

माध्यम कोणतेही असले तरी, अभिव्यक्तीस्वातंत्र्य या शब्दाने केवळ बोलण्याचेच नव्हे तर माहिती किंवा कल्पना ही असणे, मिळवणे आणि देणे यांचे स्वातंत्र्यही अभिप्रेत होते. मानवाधिकारांचे वैश्विक घोषणापत्र कलम १९ अनुसार प्रत्येकास मतस्वातंत्र्य भाषण स्वातंत्र्य असण्याचा अधिकार आहे. या अधिकारात कोणतीही ढवळाढवळ न होता मत बाळग बाळगण्याच्या स्वातंत्र्याचा, तसेच कोणत्याही माध्यमातून सीमांचा विचार विचार न करता माहीती व विचार ग्रहण करण्याचा प्रयत्न करणे या गोष्टी मिळवणे व इतरांना देणे यासंबंधीच्या स्वातंत्र्याचा समावेश होतो.

स्वातंत्र्य म्हणजे व्यक्त होण्याची मुक्तता असणं कुठलही संवेदना व्यक्त करताना त्यावर बंधन नसणं म्हणजे स्वातंत्र्य. हवं तस जगता येण म्हणजे स्वातंत्र्य.

घटनात्मक न्यायसंस्थेचे अभिव्यक्तिस्वातंत्र्याच्या संबंधाने निर्णय आणि निवाडे :

भारतीय राज्यघटनेत अभिव्यक्तीस्वातंत्र्याचा मुलभूत हक्क दिलेला आहे देशाचे सार्वभौमत्व व एकात्मता राष्ट्राची सुरक्षितता, इतर देशांची असलेली मैत्रीचे संबंध कायदा व सुव्यवस्था, नैतिकता सभ्यता या कारणांसाठी तसेच व्यक्तीची बेअब्रू व न्यायालयाचा अवमान यांचा प्रतिबंध करण्यासाठी सरकारला या हक्कावर कायद्याने वाजवी मर्यादा घालता येतात मर्यादा वाजवी आहेत की नाही हे न्यायलयांनी ठरवायचे असते.

दृश्य माध्यमांवरील पूर्वनियंत्रण ~~सेन~~ (सेन्सॉरशीप) ही अभिव्यक्तीच्या स्वातंत्र्यावरील मर्यादा वाजवी असल्याचे मत सर्वोच्च न्यायालयाने इ.स १९७० साली के. ए. अब्बास विरुद्ध भारत सरकार या खटल्याच्या निर्णयात दिले होते.

Sundaram
FOR EDUCATIONAL USE

सारांश :-

अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या लढाईत आपण काय मांडत आहोत हे लक्षात घेऊन आपल्या कलाकृतीशी त्या त्या व्यक्तीने ठाम राहिले पाहिजे. त्याबाबत तडजोड करता कामा नये लोकशाहीत प्रत्येक बाबीचा आदर केला गेला पाहिजे कलावंत हे इतिहास लिहित असतात कोणतीही गोष्ट निषिद्ध नाही एखादी बाब पटली नाही तो नाकारा पण त्याचा अनादर करु नये असे मत जब्बार पटेल व्यक्त करतात

जेव्हा अशी बंधने येतात तेव्हा भाषेला, साहित्याला कलाकृतीला नवे धुमारे फुटतात.

अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य भारतीय राज्यघटनेने दिलेल्या मुलभूत अधिकारांत असले तरी, घटनेने १९ व्या कलमानुसार नागरिकांना बहाल केलेले भाषण माहिती व अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य हे अनियंत्रित व निरंकुश नाहीत

देशाचे सार्वभौमत्व, राष्ट्रीय एकता, एकात्मता राष्ट्रीय सुरक्षा, मैत्रीपूर्ण आंतराष्ट्रीय संबंध, सार्वजनिक कायदा आणि सुव्यवस्था, सभ्यता नैतिकता यांपैकी एखादी गोष्टीचा भंग होत असल्यास किंवा न्यायालयाची अवमानना, बदनामी गुन्ह्यांसह प्रोत्साहन होत असल्यास व्यक्ती किंवा समूहाच्या अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य मुलभुत अधिकारांवर योग्य व वाजवी मर्यादा आणणारे कायदे राज्याला करता येतात. अशा प्रकारे अभिव्यक्तिस्वातंत्र्यावर शासन माफक बंधने घालू शकतात.

निष्कर्ष :-

अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य हा व्यक्तीमात स्वातंत्र्याप्रमाणेच लोकशाही मुल्यांवर आधारित मुलभुत मानवी अधिकार आहे स्वतःस अभिव्यक्त करता येणे म्हणजेच अभिव्यक्तीची स्वातंत्र्य ही स्वयंपूर्तिसाठी किमान आवश्यकता असते या अभिव्यक्ती या अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचे विचार- स्वातंत्र्यासोबत घनिष्ठ नाते असते. मुख्यःपने अभिव्यक्ती आणि अभिव्यक्तीची माध्यमे व्यक्ती ज्या माध्यमातून स्वतःला व्यक्त करू शकतात अशा माध्यमांची संख्या बरीच आहे भाषण, लेखन व दृकश्राव्य कला इ. चे प्रकार मोजले संख्या अगणेय होऊ शकते. या प्रकल्पात स्वातंत्र्य आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य या विषयी माहिती सांगितली आहे त्याचे मुद्दे व महत्व सांगितले आहे.

Sundaram®
FOR EDUCATIONAL USE

संदर्भसुची

- B.A भाग 1 विचार आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य.
- प्रा. रोहित गायकवाड सर यांचे मार्गदर्शन
- W.W.W unishivaji.ac.in.

Sundaram

17/20

सोनोपंत दांडेकर महाविद्यालय

पालघर

विद्यार्थी : प्राची जयवंत लडे

वर्ग : TYBA सत्र VI

हजेरी क्र. : 641

विषय : तत्वज्ञान

प्रकल्पाचे नाव : पर्यावरणीय चळवळी / क्रियाशीलतेचे महत्त्व आणि प्रभाव

प्राध्यापक : प्रा. श्री रोहित गायकवाड सर

शैक्षणिक वर्ष : 2022-2023

शिक्षकाच्या शेरा :

Sundaram FOR EDUCATIONAL USE

अ. क्र	अनुक्रमणिका	पृष्ठ क्र
1.	प्रस्तावना	1
2.	उद्दिष्टये	2
3.	व्याख्या, व्याप्ती आणि महत्त्व	3, 4
4.	पर्यावरण अभ्यासाचे बहुविध स्वरूप	5, 6
5.	जनजागृतीची गरज	7, 8
6.	सारांश	9
7.	संदर्भसूची	10

Sundaram®
FOR EDUCATIONAL USE

प्रस्थावना

आज वेगाने होणारा ऱ्हास या आजा-पर्यंतच्या मानव इतिहासातील सर्वात मोठा मानला जातो पर्यावरणाचा ऱ्हास ही जागतिक समस्या असून त्याचा नैसर्गिक संसाधना गुणात्मक आणि संख्यात्मक घट होण्यामध्ये सरळ संबंध आहे हे सर्व लोकसंख्या विस्फोट ~~असम~~ अशास्वत औद्योगिकरण आणि समाजाची बदलती जीवन शैली यामुळे घडून येत आहे. मर्यादित आणि जास्त पुरवठा न होऊ शकणाऱ्या अशा महत्वाच्या संसाधनाचा अतिवापर कमतरता आणि ऱ्हास घासणाऱ्या परिस्थितीचा निर्मितीसाठी कारणीभू-भूत ठरणार आहे.

समाजातील पर्यावरण जन जागृती आणि माहितीची कमतरता प्रामुख्याने पर्यावरण ठरत आहेत. चुकीच्या गोष्टींना प्राधान्य आणि संसाधाने अतिशोषण यांना प्रगत आणि नविन प्रगतीशील देशामध्ये उत्तेजन दिले जात आहे. त्यामुळे समाजामध्ये सामाजिक, आर्थिक, तनाव तसेच भौगोलिक, राजकीय तंटे यांना सामोरे जावे लागत आहे. मानवाचे सहअस्तित्व आणि प्राणीमात्राचे जीवन हे एकमेव अशा विविध गृहाच्या स्थितीवर अवलंबून आहे हे आपण विसरत चाललो आहे.

उद्दिष्टे

1) पर्यावरण अभ्यास विषयाचे महत्त्व आणि व्याप्ती जाणून घेणे.

2) पर्यावरणाची मूलभूत संरचना आणि कार्ये तसेच त्याचा मानवी समाजाशी असणारा संहसंबंध जाणून घेणे.

3) शिक्षणामधील पर्यावरण अभ्यासाचे स्वरूप आणि महत्त्व जाणून घेणे.

4) पर्यावरण संरक्षण आणि संवर्धन यामधील पर्यावरण अभ्यासाच्या भूमिकेचा अभ्यास करणे.

व्याख्या , व्याप्ती आणि महत्त्व

पर्यावरण ऱ्हासासारख्या प्रखर व सातत्याने वाढणाऱ्या समस्येला आज संपूर्ण जगातील मानवजात तोंड देत आहेत. विकसित देशामध्ये पर्यावरण ऱ्हासनाच्या कारणाविषयीच्या व परिणामाविषयीच्या जागरुकतेत सतत वाढ होत आहे मात्र अशा जागरुकतेच्या व परिणाम कारक कृतीचा विकसनशील देशात अभाव आहे. प्रामुख्याने लोकसंख्या वाढ रोखण्यासाठीचा लढा, दारिद्र आणि निरक्षरता या बाबींचा या देशांच्या अभाव आहे.

हे सर्व घटक पर्यावरणाच्या भविष्यातील नुकसानीला परस्परांशी संबंधित व जबाबदार आहेत हे अलिकडील अभ्यासाने पारिसराची माहिती करुन घेणे प्रत्येक व्यक्तीच्या दृष्टीने महत्त्वाचे आहे. आपले अस्तित्व आपल्या भोवती असलेल्या भौतिक व जीवीत पर्यावरणाच्या प्रकृती व सुस्थीतीवर अवलंबून आहे. आपली प्रत्येक व्यक्तीगत किंवा संघटित कृती, प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षरित्या पर्यावरणावर काही परिणाम करत असते. म्हणून निसर्गातील प्रत्येक घटना, त्यांचे कार्य, त्यांची रचना त्यांचा नैसर्गिक घटकांशी असलेला संबंध व आपल्या दैनंदिन जीवनातील परस्पर संबंध जाणून घेणे प्रत्येकासाठी महत्त्वाचे आहे.

पर्यावरणात होत असलेल्या बदलाच्या
कल सूचित करतो की आज प्रत्येकाने आपल्या
भोवती असलेल्या पर्यावरणाच्या संरक्षणासाठी
व संवर्धनासाठी वचनबद्ध होऊन गांभीर्याने
व तातडीने कृती केली पाहिजे, नाहीतर
भावी पिढीला अपुरी साधनसंपत्ती, प्रदुषण,
लोकसंख्या वाढ व त्याबरोबर येणाऱ्या सामाजिक,
आर्थिक व राजकीय तणावाला सामोरे जावे
लागेल. पर्यावरणतज्ञ, शिक्षणतज्ञ व जाणकारांनी
शिफारस केली आहे की तरुण पिढीने मानव व
मानव व पर्यावरण यांच्या परस्पर संबंधाची
संपूर्ण माहिती घेणे गरजेचे आहे. तरुण वयातच
जर विद्यार्थी विचार करु शकेल तर हे
तर हे सर्व चांगल्या रितीने शक्य होवू शकेल
जेव्हा ते स्वतः पर्यावरणपुरक निर्णय घेतील
आणि उपलब्ध संसाधनांचा योग्य व शाश्वत उपयोग
करुन समाजातील सर्वांसाठी त्याच्या समन्यायी
वाटप करतील, तेव्हाच खऱ्या अर्थाने शांततापूर्ण
समाजाची संकल्पना अस्तित्वात येईल. मानवी
विकासाच्या बाबतीत पर्यावरण विषयासंबंधी जागरुक
समाजात वेगवेगळे मतप्रवाह दिसतात. अगदी भौतिक
सामाजिक व अध्यात्मिक दृष्टिकोनातून विविध
पैलूतून व विचारातून पर्यावरणाकडे विकासाबरोबर
मानव व पर्यावरणाच्या परस्पर संबंधाकडे
बघण्याच्या पारंपारिक दृष्टिकोनामध्ये अचानक
बदल झाला आहे. त्याचबरोबर निसर्ग व त्याच्या
सहअस्तित्वाबाबत असलेले पारंपारिक समाजस्य
पूर्णपणे दुर्लक्षित झाले आहे.

पर्यावरण अभ्यासाचे बहुविध स्वरूप

जरी मानवाला उत्पत्तीपासून त्याच्या जीवनात निसर्गाच्या उपयुक्तते बद्दलची माहिती होती तरी प्रामुख्याने ती जीवनावश्यक वस्तू उदा. अन्न, वस्त्र, औषधी, वनस्पती, चारा व काही सौंदर्य प्रसाधनापुरतीच मर्यादित होती नंतरच्या काळात पर्यावरणातील बदला बाबतच्या जागरुकतेत वाढ झाली परंतू ती निसर्ग आणि माहित यांच्या पुरतीच मर्यादित राहिली त्यानंतर घरगुती व्यवहारात वनस्पती व प्राण्यांचा उपयोग वाढत गेला गेल्या काही शतकांमध्ये औद्योगिक विकासासाठी नवनवीन संसाधनांचा शोध लागला मात्र अजुनही सर्वसमावेशक रचना असलेल्या परिस्थितीकी किंवा पर्यावरणशास्त्र याबद्दल जागृती नव्हती पण विसाव्या शतकाच्या मध्यंतरात प्रदुषणाचे प्रश्न व त्याच्याशी संबंधित असलेल्या जगभरातील घटनांमुळे पर्यावरण हा फार जागरुकतेचा विषय बनला आहे.

आता सर्वांनी हे मान्य केले आहे की पर्यावरणाचा अभ्यास हा बहुविध घटकांनी बनलेला असून त्याचा पर्यावरणातील घटना समजून घेण्यासाठी व त्याचबरोबर निसर्ग संरक्षणासाठी परिणामकारक उपाय शोधण्यामध्ये उपयोग होतो. मानव व पर्यावरण यांचा परस्परसंबंध हा प्रत्येक स्थरावर अनेक पैलू असलेला व फार गुंतागुंतीचा आहे त्यामुळे पर्यावरणाचा

अभ्यास करण्यासाठी वेगवेगळ्या शाखांच्या जसे की विज्ञान, समाजशास्त्र, मानवशास्त्र इत्यादींच्या दृष्टीने मूलभूत संकल्पनेविषयी माहिती असणे आवश्यक आहे. म्हणूनच मानव व त्याच्या पर्यावरणाचा अभ्यास हा एक सर्वसमावेशक अभ्यासक्रम आहे.

त्यामध्ये निसर्गातील सर्व सजीव व निर्जीव घटकांच्या एकमेकांशी असलेल्या संबंधाचा समावेश होतो. हे सर्व मुलभूत ज्ञान त्याच्या आजच्या निरोगी जीवनासाठी तसेच भावी पिढीसाठी प्रत्येक मानवाला माहीत असायलाच पाहिजे.

जनजागृतीची गरज

पर्यावरणाचा ऱ्हास हा मुख्यतः मनुष्याच्या रोजच्या जीवनातील विविध कृतींचा पर्यावरणावर होत असलेला नकारात्मक परिणाम आहे. पर्यावरणाच्या सध्यस्थितीला जमेत न धरल्यामुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनातील त्याचबरोबर दीर्घकालीन विकासासाठी केलेल्या कृती पर्यावरणामध्ये फार मोठा बदल घडवून आणण्यास जबाबदार आहेत. यातील अनेक घटकांमध्ये असे आढळून आले आहे की पर्यावरणातील संख्यात्मक व गुणात्मक बदल कायमस्वरूपी व न बदलता येण्याजोगे असतात.

आज तंत्रज्ञानाच्या विकास होऊनसुद्धा निसर्गातील बदलाविषयी असलेले ज्ञान अत्यंत मर्यादित आहे. तरेच सामान्य नागरिकांना साधनसंपत्तीच्या असलेल्या मर्यादित साठ्यांविषयी योग्य जाणीव आहे. मानवाच्या कृतींचा नकारात्म परिणाम निसर्गाच्या जीवन व पोषण रचनेचा हळूहळू व क्रमाक्रमाने नाश करीत आहे.

म्हणून पर्यावरणावर मानवी कृतींच्या परिणामाविषयी त्याला जाणीव करून दिली पाहिजे. पर्यावरण पूरक नसलेल्या जीवनशैलीविषयी व स्वतः अंगीकारलेल्या विकासाच्या चुकीच्या दृष्टिकोनाविषयी जागृती निर्माण केली गेली पाहिजे लोकांनी त्यांच्या गरजांचा अग्रक्रम, उपलब्ध साधनसंपत्ती व जो विकास पृथ्वीच्या धारण क्षमतेवर शक्य आहे.

पर्यावरणाचा ऱ्हास हा मानवाच्या निसर्गावर होत असलेल्या मुक्ताचित कृतींचा परिणाम आहे. समाजातील प्रत्येकाने त्यांच्या सर्व कृतींचा निसर्गावर व इतर सजीवांवर होणारा परिणाम लक्षात घेतला पाहिजे. आज माहिती तंत्रज्ञानात होत असलेल्या क्रांतीमुळे, पर्यावरणाच्या सर्व घडामोडींची प्रचंड माहिती वृत्तपत्रे, मासिके व दृकश्राव्य माध्यमाद्वारे मिळू शकते तसेच स्थानिक व जागतिक पातळीपर्यंत पर्यावरणातील बदल उपग्रह व अन्य तंत्रज्ञानाने समजून घेतले जाऊ शकतात जे ~~आज~~ आजपर्यंत ~~कधी~~ कधीही शक्य झाले नाही.

सामान्य माणसांची पर्यावरणाविषयी असलेली जागरूकता ही शास्त्रीय ज्ञानावर व निसर्ग संरक्षणाच्या नैतिकतेवर आधारलेली असावी. अशी पर्यावरण वाचवण्याची व निसर्ग संवर्धनाची जागरूकता माणसाच्या रोजच्या स्वतःच्या क्रियात्मक व सकारात्मक कृतीमध्ये परावर्तित झालेली दिसावी.

सारांश

पर्यावरणीय ऱ्हासासारख्या सर्वात मोठ्या आव्हानाला सध्याच्या समाजाला तोंड द्यावे लागत आहे. या समस्येचे प्रमुख कारण मानवनिर्मित आहे. म्हणून पर्यावरणीय सुधारणेच्या उपाययोजनेसाठी आणि ऱ्हासांमुळे होणाऱ्या परिणामाविषयी जागृती करून लोकांचे प्रबोधन करण्याची गरज आहे.

आपल्या सर्वांचे अस्तित्व हे चांगली पर्यावरणीय स्थिती आणि जीवनाला आधार देणारी यंत्रणा यावर अवलंबून आहे. यासाठी सर्वांना प्रामुख्याने लोकांना नैसर्गिक घटकांची संरचना, कार्य आणि प्रक्रिया याविषयी तसेच सर्वांची रोजच्या जीवनामधील भूमिका याची जाणीव करून देणे.

संदर्भसूची

* M.A. भाग पर्यावरणीय चळवळी / क्रियाशीलतेचे महत्त्व आणि प्रभाव
* प्रा. रोहित गायकवाड सर यांचे मार्गदर्शन
* w.w.w unishivagi . ac . in

Sundaram©

FOR EDUCATIONAL USE